ZPRAVODAJ KLUBU AUGUSTA SEDLÁČKA

hláska

ročník XXVII, 2016, č. 1

Lešná u Valašského Meziříčí – shrnutí stavebního vývoje zámku

Jan Štětina – Dalibor Janiš

Zámek v Lešné (okr. Vsetín) je volně stojící čtyřkřídlá, nízkou sedlovou střechou krytá dvoupodlažní budova s půdním polopatrem a historizujícími vnějšími fasádami, do značné míry zastírajícími složitý stavební vývoj objektu. Tomu nasvědčuje pouze poněkud nepravidelný průběh vnějších obvodových zdí s lokálně odkrytými renesančními architektonickými detaily. Miniaturní vnitřní nádvoří, rytmizované pravidelným systémem dodatečně zazděných arkád, má zcela pravidelný obdélný půdorys.

Přestože Lešná od pozdního středověku náležela k lokálně významným sídlům nižší šlechty a tvrz zejména v období pozdního středověku a renesance prošla dynamickým vývojem, donedávna chybělo aktuální zpracování stavebního vývoje sídla.[1)] První poznatky o genezi objektu přinesl již stavebně-historický průzkum z roku 1978.[2)] Nedokončená rekonstrukce z 80. až 90. let 20. století, po níž interiéry zámku zůstaly ve fázi hrubé stavby, umožňovaly provedení operativní dokumentace, která vyústila ve zhotovení nového stavebně-historického průzkumu.[3)] Jeho výsledky obohatil i dendrochronologický průzkum vybraných dřevěných konstrukcí.[4)] Přesto, že nové poznatky o stavebním vývoji zámku byly nedávno obsáhle publikovány, neškodí snad jejich stručnější rekapitulace i na stránkách Hlásky.[5)]

Do písemných pramenů Lešná vstupuje roku 1355 jako majetek vladyků píšících se po sousední obci Perná. V roce 1415 se pak poprvé uvádí tvrz v Lešné jakožto majetek Hanuše z Pržna. Stavební podoba nejstarší fáze lešenské tvrze zůstává neznámá, jádro dnešní stavby zřejmě vzniklo až po roce 1481, kdy se majitelem lešenského statku stal Beneš Pražma z Bílkova.[6)] Pozdně gotická tvrz měla lehce kosodélnou dispozici o rozměrech cca 33 x 25,5 m, vymezenou půdorysně mírně zalamovanou hradbou o tloušťce kolem 100 cm. Nejstarší obytnou stavbou tvrze bylo podsklepené a zřejmě dvoupodlažní jihovýchodní křídlo s trojprostorovou dispozicí suterénu a zřejmě i přízemí. Podobu a dispozici předpokládaného pozdně gotického severozápadního křídla nelze detailně určit. V první fázi nepochybně existoval alespoň jeho severní oddíl s předpokládanou kuchyní v přízemí a prostorem, vybaveným zřejmě arkýřovým prevétem v prvním patře. Plochu předpokládaného severozápadního křídla, které mohlo vzniknout i složitějším stavebním vývojem, dnes zaujímá goticko-renesanční křídlo, znovu přestavěné po polovině 16. století. Vstup do tvrze zřejmě vedl dnes nedochovanou branou v severovýchodním čele tvrze. Tvrz, položenou při potoku Slaná voda a v patě táhlého svahu, chránil zavodněný okružní příkop a minimálně od severovýchodu a jihovýchodu i mohutný zemní val (obr. 1, obr. 2, obr. 8A).

Po Benešově smrti (před rokem 1499) statek přešel na jeho nedospělé syny Petra, Beneše a Mikuláše za poručenské správy jejich matky. Patrně koncem 30. let 16. století si bratři Pražmové statky rozdělili a Lešnou získal Petr Pražma z Bílkova. Petr zemřel po roce 1556 a dědici jeho statků, tedy i lešenského panství, se stali jeho čtyři synové (Jan, Petr, Šebor a Bohuslav). Na počátku 16. století, případně v prvních desetiletích 16. století, proběhla další přestavba

Obr. 1: Lešná (okr. Vsetín), stavebně-historická analýza suterénu zámku. Stav před rekonstrukcí v letech 2010-2011. V prostoru 002 vyznačena dvojice pozdně gotických příčných zdí. Tečkovaně předpokládaný průběh dvorního průčelí severozápadního křídla, čárkovaně půdorys odstraněných pilířů při vnějším průčelí, šrafovaně řez terénem (kresby a fotografie J. Štětina 2008-2014).

Pozdně gotická zdiva (2. polovina 15. stol.)

Goticko renesanční zdiva (kolem roku 1500)

Renesanční zdiva (po polovině 16. stol.)

Zdiva z přestavby po roce 1635 a zdiva z 50. – 60. let 17. stol.

Barokní zdiva (2. polovina 17. stol. – 18. stol.)

Zdiva z 19. stol.

Zdiva historizující přestavby (80. – 90. léta 19. stol.)

Zdiva z přestaveb 20. stol. (po polovině 20. stol. a 80. – 90. léta 20. stol.)

Zámek Lešná – vyhodnocení zdiv k obr. 1, 2 a 3.

tvrze. Severozápadní křídlo bylo z větší části odstraněno a vnější obvod tvrze rozšířila nová obvodová zeď s pravoúhlým západním nárožím, vzepřeným subtilním opěrným pilířem. Vnitřní dispozice křídla z podstatné části zanikla při následující renesanční přestavbě, z detailů zůstalo in situ dochováno alespoň dubové ostění klíčové střílny v přízemí, jehož poloha současně upozorňuje na nižší úroveň terénu nádvoří počátkem 16. století. Východní nároží tvrze vzepřel mohutný hranolový, nakoso posazený opěrný pilíř, další opěráky byly přiloženy i k severnímu a jižnímu nároží (obr. 2, obr. 3, obr. 8B). Dokumentované nálezové situace nesvědčí pro výraznější výškové vyvinutí pilířů ani pro jejich interpretaci jako podnoží nástaveb či arkýřů, rozšiřujících obytné prostory prvního patra. Novostavbu z prvních desetiletí 16. století představuje úzké a v interiéru plochostropé severovýchodní křídlo, z jehož architektonické výbavy se dochovala torza dvou již raně renesančně profilovaných obdélných okének někdejšího prvního patra (obr. 4); nároží zdobilo barevně pojednané kvádrování (červenofialové kvádry skládané na vazbu, oddělené bílými linkami). Z přestaveb v prvních desetiletích 16. století pochází řada kvalitních architektonických prvků, zejména pozdně gotických ostění s přetínavými pruty, dochovanými pozůstatky červených krycích nátěrů a okenních paspart s bílými hlazenými omítkami, rámovanými červenými liniemi.[7)]

Následující renesanční přestavba započala ještě před polovinou 16. století. Dotkla se i pozdně gotického jihovýchodního křídla, jehož dvorní průčelí v úrovni patra dostalo obdélný okenní otvor s dřevěným rámem, dendrodatovaným do let 1545/1546.[8)] Navazující severovýchodní křídlo z předchozí stavební fáze bylo prodlouženo o prostor někdejší vstupní soutky a především cihlovou nadezdívkou zvýšeno o druhé patro, do nádvoří otevřené dvojicí rozměrných obdélných oken bez kamenných ostění. Dvoupatrovou podobu dostalo i jihozápadní křídlo, do jehož přízemí byl nově přesměrován vstup, zřejmě akcentovaný hranolovou věží (jejíž existenci může nasvědčovat situace ve sklepě pod dnešním vstupním vestibulem). Razantní renesanční přestavba je dodnes patrná i u severozápadního křídla, pod jehož střední partií v rámci renesanční přestavby v dnešní podoběvznikl suterén s klenbou podepíranou mohutným středním pilířem. Ve vnějším průčelí křídla se dosud dochovala dvě obdélná renesanční okenní ostění, kombinující profilovaný kamenný rám s iluzivními nadokenními římsami a paspartami, podanými v kombinaci fialových linií na bílené omítce (obr. 5). Horizontální spojení jednotlivých křídel patrně zajišťovaly dřevěné dvorní pavlače na dvorním průčelí, s existencí arkádové chodby nelze pro renesanční fázi ještě počítat. Renesanční přestavba se projevila i v osazení velkých oken dělených vnitřním křížem (z nichž zůstaly pouhé fragmenty) a také v úpravě exteriérových, bílených fasád, zdobených jednoduchým kvádrováním nároží v okrové barvě (zjištěno na východním nároží). Nejpozději v renesanci na koruně staršího valu vyrostla prostá ohradní zeď s třičtvrtěválcovou baštou v severním nároží. Před vstupním, jihozápadním křídlem při renesanční přestavbě vznikl alespoň zárodek pozdějšího hospodářského dvora, jehož rozsah a podobu známe z vyobrazení z roku 1793 a katastrální mapy z roku 1834. Renesance tedy dala dosavadní tvrzi v Lešné podobu čtyřkřídlého zámku, jehož zdi však ještě uchovávaly většinu konstrukcí pozdně gotické tvrze (obr. 8C).

Obr. 2: Lešná (okr. Vsetín), stavebně-historická analýza přízemí zámku.

Obr. 3: Lešná (okr. Vsetín), stavebně-historická analýza prvního patra zámku. Odstraněné historické příčky značeny čárkovaně.

V majetku Pražmů z Bílkova zůstala Lešná až do roku 1628, kdy byla vdovou po Beneši Pražmovi, Ludmilou Piklarovou z Grodic, odprodána Martinu Půhončímu z Předmostí, za nějž se toho roku i provdala. Po smrti Martina Půhončího (1637) jeho potomci prodali v roce 1641 Lešnou a Količín Hynkovi Sevěřskému z Kuličova, který pocházel z hornoslezského rytířského rodu a byl manželem druhé dcery Martina Půhončího, Kateřiny († 1647). Hynek, který již v roce 1628 získal biskupské lenní statky Choryni a Loučku, zemřel v roce 1653. Pravděpodobně ještě za Půhončího započala velmi radikální přestavba sídla, kterou jsme schopni rozpoznat díky řadě nově zjištěných dendrodat. V pozadí přestavby tušíme potřebu sjednocení úrovně podlah všech čtyř výškově dosud nestejnorodých křídel vnitřní zástavby. Nad prvním patrem vstupního, jihozápadního křídla a střední partií křídla severozápadního byly v nové úrovni osazeny prosté trámové stropy, dendrodatované do let 1631-1635 (obr. 6). Nosný prvek schodiště ve střední partii severozápadního křídla, vsazeného na rub klenby staršího, renesančního sklepa tvoří trám z dubu, smýceného mezi lety 1628-1645. Současně se sjednocením výškové úrovně podlah prvního patra probíhalo i vkládání valených výsečových kleneb v některých prostorách přízemí (obr. 2). Nová úroveň podlah prvního patra si vynutila i zazdění oken ze starších stavebních fází a proražení dvorních i vnějších fasád prostými obdélnými okny s okrově natíranými omítkovými paspartami, kontrastujícími s bílým nátěrem fasád. Výtvarně nenáročnou přestavbou z doby kolem roku 1635, poněkud překvapivě provedenou v období třicetileté války, dostal zámek v Lešné podobu čtyřkřídlého dvoupodlažního objektu, který se stal základem všech mladších adaptací, jež sídlo postupně měnily v barokní zámek.

V roce 1656 (vklad do desk 1657) byla Lešná odprodána Wolfgangu Fridrichovi Hoffmannovi z Grünbüchlu, který držel rozsáhlé panství Starý Jičín. Přestože nový majitel preferoval Starý Jičín, na Lešné stačil do své smrti (1667) obnovit jihovýchodní křídlo (tj. pozdně gotický plác tvrze) a především provést vestavbu arkádových ochozů v nádvoří. Trojprostorové dělení interiéru suterénu a přízе-

Obr. 4: Lešná (okr. Vsetín), zbytek okenního ostění z počátku 16. stol. ve dvorním průčelí severovýchodního křídla zámku. Po polovině 17. stol. okno překryla podlaha nádvorní arkády.

Obr. 5: Lešná (okr. Vsetín), dvojice renesančních oken s omítkovými paspartami ve vnějším průčelí severozápadního křídla, uprostřed rozměrné okno ze závěru 19. stol.

Obr. 6: Lešná (okr. Vsetín), schodišťová hala v patře severozápadního křídla si uchovala prostý trámový strop, dendrodatovaný do let 1633/34. Další zajímavostí je zábradlí schodiště, včetně kuželek vyrobené z plechu. Vpravo průhled do okružní chodby někdejší dvorní arkády.

mí jihovýchodního křídla bylo vybouráno, suterén dostal valenou klenbu a nad přízemím byl osazen strop, jehož profilované trámy byly podle výsledků dendrochronologického průzkumu vytesány z jedlí smýcených v letech 1658-1659 (obr. 7). Půlkruhové archivolty arkád v přízemí nádvorního ochozu vynášely hranolové pilíře, jejichž rytmu odpovídaly hranolové sloupky otevřené chodby v úrovni prvého patra. V závěru přestavby nádvoří i vnější fasády zámku sjednotila nová omítková úprava, kombinující plochy z šedé strukturované omítky s bíle natíranými vertikálními pásy, vytvářející iluzi lisénového systému. Základním motivem raně barokních fasád se stal obdélník s čtvrtkruhově vykrojenými rohy, uplatněný v parapetních výplních v patře dvorní arkády i ve formě průběžného vlysu nad okny prvního patra fasád vnějších.

Závěr 17. a celé 18. století byly ve znamení častého střídání majitelů Lešné (byli jimi např. páni ze Žerotína, sídlící na zámku v sousedním Valašském Meziříčí nebo Podstatští z Prusinovic). Toto období již nepřineslo výraznější stavební zásahy, probíhaly však práce na úpravách interiérů. Z nich musíme zmínit zejména položení nových pozoruhodných podlah (snad někdy kolem poloviny 18. století, dendrochronologická datace nemohla být provedena). Podlahy se v původní poloze patrně nacházely v reprezentativních sálech prvního patra jihozápadního křídla i v navazujících místnostech křídla severovýchodního. V kompletním stavu se dochovala pouze podlaha v největším sále vstupního křídla, se středním čtvercovým polem dekorovaným osmicípou hvězdou. Střed dalších podlah zvýrazňovaly kartuše s šestihrotou a čtyřhrotou vnitřní hvězdicí. Výtvarné působení vykládaných barokních podlah bylo založeno na použití několika kontrastních druhů dřeva. Podlahy, restaurované v roce 2011, se alespoň ve fragmentárním stavu dochovaly díky překrytí mladšími nášlapnými vrstvami z 19. a 20. století.

Obr. 8: Lešná (okr. Vsetín), pokus o rekonstrukci podoby sídla v jednotlivých vývojových fázích. **A** *– závěr 15. stol. (severozápadní křídlo podáno v jedné z vícero možných variant).* **B** *– kolem r. 1530 (bez zakreslení vnějšího opevnění nejisté datace).* **C** *– kolem r. 1600.* **D** *– zámecký areál s hospodářským dvorem kolem r. 1800.* **E** *– na konci 19. stol.*

V pozdním baroku a patrně i kolem roku 1800 probíhaly i drobné dispoziční úpravy interiérů zejména v úrovni obytného a reprezentativního prvního patra, spojené s výstavbou subtilních dělicích příček. V jižním nároží patra zámku vznikla drobná místnost s kvalitní nástěnnou výmalbou patrně z doby kolem poloviny 18. století; trámový strop, již dříve opatřený iluzivním mramorováním, skryl nižší omítaný podhled. Rovněž další místnosti v této úrovni jihozápadního křídla v 18. století dostaly nové podhledy se štukovými rámci a na stěnách kvalitní barokní výmalbu, sestávající z iluzivních soklů ve spodních partiích a malovaných rámců v partii horní. Barokní výmalbu stěn následně ukryly další interiérové úpravy, provedené v závěru 19. století.

Obr. 7: Lešná (okr. Vsetín), detail profilace stropního trámu z místnosti ve východním nároží přízemí. Stropní trámy byly vytesány z jedlí, pokácených v letech 1658-1659; stav před restaurováním.

V roce 1793 Lešnou koupil Josef svobodný pán Bees z Chrostiny, po němž v řadě majitelů následoval jeho syn Jiří Bees z Chrostiny. Podobu zámku i hospodářského dvora z té doby umíme dobře rekonstruovat díky historické ikonografii (obr. 8D). Po roce 1834 byl zasypán zavodnělý příkop kolem zámku, což zřejmě vyvolalo zvýšení vlhkosti v přízemí objektu. Řešení spočívalo ve zvýšení podlah všech prostor přízemí, čímž se jejich niveleta dostala do stávající úrovně. Již před polovinou 19. století byly zazděny dvorní arkády a jejich interiér se v obou podlažích proměnil v kryté vnitřní chodby (obr. 2, obr. 3).

V roce 1887 se Lešná stala majetkem hrabat Kinských z Vchynic a Tetova. Statek koupil August hrabě Kinský (1817-1891) pro svého syna Filipa (1861-1939). Filip postoupil statek v roce 1921 svému synovi Bedřichovi († 1956). K velkostatku náležel kolem roku 1900 mlýn, hospoda, pivovar a palírna. Před první pozemkovou reformou náleželo k velkostatku 457 ha hospodářské půdy (dvůr, lesní revír, pila a mlýn), z toho rozparcelováno bylo 161 ha, zbytek propuštěn ze záboru. V roce 1945 byl statek Kinským konfiskován.

V 90. letech 19. století provedli Kinští poslední celistvou, architektonicky kvalitní přestavbu lešenského zámku.[9] Většina oken v obou podlažích byla sjednocena do shodné velikosti a opatřena omítkovými šambránami s neogotickými detaily. Objekt současně navýšilo nové půdní polopatro. Starší vstupní rizalit v ose jihozápadního křídla dostal trojúhelný štít a především sloupový portikus s krytou verandou v prvním patře. Ke sjednocení hmoty zámku přispěla i nízká valbová střecha. Interiérové úpravy přinesly zřízení nových historizujících detailů (dřevěné obložky a výplně otvorů, nové parketové podlahy, dřevěné obklady) i obnovu povrchů zejména v reprezentativních sálech patra. Zámek přestavbou dosáhl podoby půvabné vilové stavby, zasazené v rozsáhlém parku (obr. 8E).

Po druhé světové válce zámek prošel řadou utilitárních úprav a sloužil potřebám obce, která jej využila k umístění školy. V roce 1975 získalo zámek v Lešné Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně (dnes Muzeum regionu Valašsko). Rozsáhlá rekonstrukce zámku, zejména v první fázi doprovázená zánikem řady významných detailů ze všech vývojových etap sídla, započala již roku 1983, po přerušení v roce 1996 byla však dokončena až v letech 2010-2011. V současnosti je veřejnosti přístupný zámek v majetku Zlínského kraje a ve správě Muzea regionu Valašsko se sídlem ve Vsetíně.[10] Obnovené a zčásti i původním mobiliářem vybavené interiéry tohoto pozoruhodného a dlouho opomíjeného zámku znovu lákají k návštěvě, kterou lze zpříjemnit i procházkou přilehlým parkem.

Poznámky: **1)** Plaček, M.: Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996, s. 216; Plaček, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha 2001, s. 342-343; Samek, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska 2. Praha 1999, s. 330-331. **2)** Eliáš, J. O. – Koběrská, L. – Líbal, D.: Zámek Lešná – stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, 1978 (nepublikovaný rkp.). **3)** Janiš, D. – Štětina, J.: Doplňující stavebně-historický průzkum zámku v Lešné (okr. Vsetín), 2010-2011. **4)** Kyncl, T.: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků zámku v Lešné (okr. Vsetín), výzkumná zpráva č. 136f-10, listopad 2010. Zpráva uložena ve spisovém archivu NPÚ úop v Kroměříži. **5)** Štětina, J. – Janiš, D.: Zámek Lešná u Valašského Meziříčí. In: Castellologica bohemica 14. Plzeň 2014, s. 36-76. **6)** Janiš, D.: Lešná. In: Kolektiv: Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. Valašské Meziříčí-Brno 2002, s. 769-770. K majetkovým poměrům přehledně Janiš, D. – Kohoutek, J.: Středověké osídlení. In: Kolektiv: Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. Valašské Meziříčí-Brno 2002, s. 131-136; Baletka, T.: Od velké kolonizace do konce středověku. In: Kolektiv: Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. Valašské Meziříčí-Brno 2002, s. 152-159; Sztefek, J.: Historický vývoj panství v Lešné, Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně 1991, s. 59-63. **7)** Štětina, J.: Zámek Lešná, dokumentace vybraných architektonických prvků pro potřeby jejich základní evidence. Nálezová zpráva operativního průzkumu a dokumentace, Kroměříž 2012. Uloženo ve spisovém archivu NPÚ úop v Kroměříži. **8)** Štětina, J.: Dřevěný okenní rám z prvního patra dvorního průčelí jihovýchodního křídla zámku v Lešné u Valašského Meziříčí. Nálezová zpráva operativního průzkumu a dokumentace, Kroměříž 2011. Uloženo ve spisovém archivu NPÚ úop v Kroměříži. **9)** Autorství projektu bylo omylem přiřknuto architektu Johannu Mickovi a Viktoru Siedekovi. Dvojice uvedených architektů ve skutečnosti přestavovala zámek v Lešné u Zlína. **10)** Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (J. Štětina) a za finanční podpory Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR jako součást řešení projektu CZ.1.07/2.3.00/20.0031 Historizace střední Evropy Slezské univerzity v Opavě (D. Janiš).

Nedostavěný hrad u Stanu?

Miroslav Carda – Josef Hložek – Filip Kasl – Petr Menšík

Asi 6 km od Plané u Mariánských Lázní se nachází poměrně výrazná ostrožna, na které se nacházejí stopy antropogenní činnosti. Lokalitu je možné nalézt na vrchu dříve zvaném Kallenberg, asi 700 metrů jihovýchodně od vsi Stan (obec Lestkov, okr. Tachov). Na mapě ZM10 11-43-03 je místo možné lokalizovat na základě koordinátů 457 : 281. Nejvyšší bod ostrožny se nachází v nadmořské výšce 580 metrů nad mořem (obr. 1). Na existenci lokality upozornili členové Spolku pro záchranu hradu Volfštejna s tím, že se jedná o pozůstatek „nedodělané“ fortifikace ohraničující prostor asi 0,7 ha. V roce 2004 provedl na lokalitě povrchový průzkum a mikrosondáž Jan John v rámci výzkumu výšinných poloh v povodí Kosího potoka. V severní části vrcholové plošiny zaměřil oválný objekt, který předběžně interpretoval jako pozůstatek těžby nebo prospekce. V jedné z mikrosond bylo nalezeno několik drobných keramických střepů z období vrcholného středověku (John 2008, 258). V odborné literatuře se zmíněná lokalita objevuje pouze v jediném případě, kdy V. Matoušek ve své publikaci věnované třebelskému bojišti uvádí zjištěné stopy příkopu a nízkých valů. K interpretaci se neuchyluje, pouze konstatuje skutečnost, že k objektu se nevztahuje žádná písemná zpráva (Matoušek 2006, 285).

Obr. 1: Lokalizace polohy Stan na mapě. Označena kroužkem.

Obr. 2. 3D model vytvořený na základě geodetického měření (vytvořil J. Hložek).

Obr. 3: 3D černobílý model vytvořený na základě geodetického měření (vytvořil J. Hložek).

Obr. 4-6: Fotografická dokumentace lokality Stan (foto P. Menšík 2014).

Na jaře roku 2014 provedli autoři článku povrchový průzkum a dokumentaci lokality pomocí totální stanice. Na základě naměřených dat byl vytvořen 3D model lokality (obr. 2 a 3). Dokumentované místo se nachází na malé ostrožně tvaru nepravidelného oválu o průměru cca 60 x 40 metrů s delší osou ve směru severovýchod-jihozápad. Nad okolním terénem lze pozorovat převýšení asi 30 metrů. Prostor je přístupný po šíji široké asi 20 metrů. Ta je porušena terénní depresí představující „příkop" o hloubce dvou metrů (obr. 4). Zemina vybraná z příkopu byla navršena na okraj vnitřní terasy a tvoří valové těleso vysoké z vnitřního prostoru do 0,7 metru a široké do tří metrů (obr. 5). Vnitřní prostor je poměrně rovný, v některých místech mírně porušený vývraty stromů. Jak v prostoru příkopu, tak ve vnitřní ploše lokality je možné pozorovat větší množství volně ležících kamenů o průměru 0,2 – 0,8 metru, které navozují myšlenku, že výšinná lokalita nebyla dokončena, nebo představuje důsledek prospekční těžby kamene (obr. 6). Při povrchovém průzkumu bylo objeveno několik drobných zlomků keramiky, které je možné datovat do 15. století.

Na základě současného poznání nelze jednoznačně určit, zda lokalita představuje pozůstatek výšinné lokality, která nebyla dokončena, případně využívána po krátké časové období, nebo o pozůstatek těžby. V případě, že by se jednalo o nedokončenou fortifikaci, lze rovněž uvést domněnku, že se nemuselo jednat o tradiční feudální sídlo, ale o doposud téměř neprobádaný typ objektu související se specializovanými lesními či těžebními činnostmi. Další poznání by mohl přinést až destruktivní archeologický výzkum.

Literatura: **John**, J. 2008: Stan u Lestkova, okr. Tachov. In: Výzkumy v Čechách 2005. Praha, s. 258; **Matoušek**, V. 2006: Třebel – obraz krajiny s bitvou. Praha.

Tvrz a další panská sídla v Kozlově část II

(pokračování)

Petr Rožmberský

Urozený a statečný rytíř, pan Alexandr Záborský z Brloha, toho času v Kozlově, je zaznamenán v horažďovické matrice jako kmotr již od roku 1678, od roku 1683 také urozená panna Mařenka Záborská z Brloha a v Kozlově a také urozený a statečný rytíř Jan Záborský z Brloha, syn starého pana Záborského z Kozlova.[1] Nejmenovaná manželka pana Alexandra Záborského byla „jemnostpaní" Ludmila Záborská, rozená Strojetická, připomínaná v souvislosti s Kozlovem v letech 1681-1686. Z ostatních příslušníků rodu jsou v Kozlově naposledy zaznamenáni roku 1685 Alexandr i Jan junior.[2]

O rodu Záborských z Brloha bylo známo, že Alexandr držel statek Slatinu, který roku 1677 prodal, a usadil se pak v Kozlově. Zemřel v lednu 1686. Měl „bezpochyby" syny Jana Václava a Františka Ignáce. Jan učinil roku 1688 slib věrnosti a roku 1696 byl štolmistrem u hraběte ze Šternberka.[3] Více o této rodině v Kozlově neslyšíme.

Potom v matrikách zprávy o Hořejším dvoře v Kozlově umlkají. Snad s ním můžeme spojit zprávu o tom, že 26. října 1697 v Kozlově zemřela urozená paní Ludmila Lažanská, rozená Kalenická, která byla pohřbena ve sklípku v hoštickém kostele.[4] V roce 1698 se dozvídáme, že se v Kozlově narodilo dítě Anně a Pavlovi „šafáři paní hořejší", v roce 1699 v Kozlově zemřelo dítě Řehoře, šafáře z Hořejšího dvora a v roce 1700 se v Kozlově stali rodiči Dorota a Pavel „šafář paní Hoplové".[5] Zaměstnanci se zřejmě rychle střídali a o paní Hoplové nevíme nic bližšího.

Dalším rodem na Tichovském dvoře byli Sobětičtí ze Sobětic (1700-1766).[6] S tímto údajem ovšem kolidují matriční zápisy: Od roku 1702 se totiž objevuje v matričních zápisech urozený a statečný rytíř, pan Josef Lažanský z Bukové[7] a je pak v souvislosti s Kozlovem, především jako kmotr, často uváděn. V roce 1703 je vzpomenuto jeho páže Václav, roku 1705 byl pan Josef Lažanský z Kozlova za kmotra panchartovi „zkurvené Marjáně Fankáčové z Kozlova", roku 1706 je uvedena panna Kateřina Štolbová, kuchařka pana Lažanského z Kozlova a také Šimon Kamba, jeho rajtknecht.[8] Potom je rytíř Lažanský nazýván někdy křestními jmény Josef Václav a roku 1708 je označen jako „hořejší pán" z Kozlova.[9] Roku 1706 je kmotrem křtu z Hoštic rytíř Josef Karel Lažanský toho času v Kozlově, roku 1710 při křtech z Kozlova dvakrát kmotruje rytíř Jan Lažanský z Bukové a také roku 1711,[10] aniž známe jejich vztah k Josefovi Václavovi.

Josef Václav Lažanský se v té době zřejmě oženil. Roku 1711 je kmotrou křtu z Kozlova urozená paní Eleonora Kornélie Lažanská z Bukové, rozená Plotová z Konařin, a 20. září téhož roku se uvedeným rodičům narodila dcera pokřtěná jmény Marie Kateřina Ludmila. V roce 1713 se jim v Kozlově opět narodila dcera pokřtěná jmény Anna Marie Josefa. Téhož roku se ženil Jan Kučera, bývalý zahradník pana Lažanského v Kozlově.[11] Rytíř Josef Lažanský z Bukové je v hoštickém kostele za kmotra naposledy v roce 1714, jeho manželka ještě několikrát potom, přičemž v roce 1716 je zapsána jako urozená paní Eleonora Lažanská, rozená Plotová z Konařin a v Sušici. Naposledy je zde kmotrou bez označení pobytu roku 1717.[12]

August Sedláček zná jen tu větev Lažanských, kteří byli za třicetileté války za služby Habsburkům povýšeni do panského a pak do hraběcího stavu. O větvi zůstávající v rytířském stavu neví.[13] Při křtu dítěte rytíře Josefa Lažanského z Bukové na Kozlově byla svému chudému vzdálenému příbuznému roku 1711 za kmotru vysoce urozená paní, paní Kateřina, hraběnka Lažanská rozená Fuggerová, paní na Bratronicích, Oseku a Radějovicích.[14]

Až někdy okolo roku 1715 získal hořejší kozlovský dvůr rod Sobětických ze Sobětic. Už v roce 1716 se v Kozlově narodil Jan Leopold, syn urozeného a statečného rytíře, pana Václava Sobětického ze Sobětic „a v Kozlově" a jeho manželky urozené paní Anny Sibyly, rozené Pfeferkornové z Ottopachu. Ještě v roce 1717 byl Jan Václav Sobětický za kmotra dítěti kozlovského rychtáře a potomku purkrabího z Hoštic kmotrovala Anna Sibyla Sobětická.[15]

Ovšem za svědka při svatbě v Horažďovicích byl roku 1718 urozený a statečný rytíř, pan Karel Sobětický „pán hořejší" v Kozlově (dalším svědkem byl Václav Sobětický).

V letech 1721 a 1726 kmotruje v Horažďovicích urozená paní Kateřina Sobětická, rozená Pernklová, paní na Hořejším dvoře v Kozlově.[16] Jan Karel Sobětický a Kateřina jsou potom velmi často kmotry v Hošticích lidem z Kozlova a Hoštic, jako například roku 1724 dítěti svého kočího z Kozlova, nebo roku 1727 dítěti svého forejta z Kozlova, ale i při šlechtických křtech. Roku 1720 je zaznamenán Jan, služebník Jana Karla Sobětického, roku 1734 porodila v Kozlově nemanželské dítě Kateřina, která byla ve službě u pana Sobětického.[17]

Kozlovští byli poddanými strakonického špitálu sv. Markéty, ale Sobětický měl v Kozlově také své poddané – roku 1720 byl v Hošticích oddán Jiří Ferus z Javora s Kateřinou z Klatov, poddaní Jana Karla Sobětického, který jim sňatek povolil. Totéž je uvedeno i při svatbách z Kozlova Jana Šebesty a Mariany z Bukoviny roku 1722 a Josefa Franka s Alžbětou Hájkovou roku 1725 (s povolením Jana Karla Sobětického „pána jednoho dvora kozlovského jakožto obou dědičného pána a vrchnosti"). Roku 1734 je zaznamenán v Kozlově Jan Šebesta, poddaný Jana Karla Sobětického, „pána na dvoře Kozlov", roku 1737 křtil potomka Filip Jelínek, poddaný „jeho milosti" panu Sobětickému.[18]

Návesní fasáda Dolního dvora čp. 40 (foto P. Rožmberský 2015).

Paní Kateřina Sobětická z Kozlova kmotruje v Hošticích naposledy roku 1731. Dne 26. dubna 1738 byl urozený pan Jan Karel Sobětický z Kozlova pohřben u klášterního kostela sv. Michala páterů minoritů v Horažďovicích. Bylo mu 65 let.[19]

O Sobětických ze Sobětic v souvislosti s Kozlovem August Sedláček uvádí, že Václav Sobětický na Podmoklech a Bohově měl syny Jana Jindřicha, Jana Karla, Jana Maxmiliána, Jana Viléma, Jana Václava a tři dcery. Ze synů Jan Karel byl od roku 1719 ženat s Izabelou Amabilií Pernklovou ze Šenrajtu, které roku 1738 odkázal svůj dvůr v Kozlově. Manželka jej přežila o mnoho let a zemřela 6. října 1762. Jeho bratr Jan Václav byl ženat od roku 1716 s Annou Sibylou Pferfkornovou z Otopachu a bydlel v letech 1725-1734 v Milevsku.[20] Zpočátku, jek doložily matriky, však žil u svého staršího bratra v Kozlově.

Jan Karel Sobětický se tedy ženil poměrně pozdě, ve svých 46 letech, a nezanechal potomky. Ačkoli to nikde v matrikách není přímo řečeno, jeho manželkou byla spíše Kateřina Pernklová z Šenrajtu a nikoli Izabela Amabilie Pernklová z Šenrajtu, jak tvrdí August Sedláček (viz výše). Odkázal tedy svůj dvůr manželce, která snad ani v Kozlově nežila; matriky ji zachytily nepřímo opět až v roce 1752 (a též v roce 1755), kdy jsou označeni Matěj Suchoprk a jeho manželka Kateřina z Kozlova jako poddaní „jemnostpaní" Sobětické. V roce 1759 se pak znovu ženil další její poddaný, vdovec Jan Šebesta.[21]

Po smrti manželka Jana Karla Sobětického dědili zřejmě jejich majetek v Kozlově příbuzní a roku 1766 prodal Tichovský statek Antonín Sobětický, hejtman c. a k. pěšího pluku, za 1200 zlatých Josefu Rhenovi z Rhenu. Tato rodina držela dvůr do začátku 19. století.[22]

Urozenému panu Josefovi Rennovi z Rennu, obyvateli v Kozlově, zde roku 1767 zemřela ve věku 6 let a 7 měsíců dcera Anna a byla pohřbena v kryptě kostela sv. Martina v Hošticích.[23] Urozený pán Josef Renn ze vsi Kozlova byl kmotrem ve Volenicích roku 1768, v roce 1780 je kmotrou při křtu dítěte císařského kontribučního z Hoštic urozená panna Terezie, dcera Josefa z Rennu ze vsi Kozlova.[24]

Od konce roku 1770 jsou ve střelskohoštické matrice uváděna popisná čísla. V Kozlově čp. 9 se v roce 1791 narodilo první dítě panu Janu Kranlovi a Terezii Rennové. Druhé dítě měli uvedení rodiče z Kozlova čp. 9 v roce 1794 (Terezie je označena jako dcera Jeho milosti pana Josefa Renna), třetí roku 1796 (Terezie od té doby označována jako dcera nebožtíka pana Renna), čtvrté roku 1801 (Jan Kranl je nazván „představeným místa"), páté roku 1807 (otec je „představený místa a usedlý Kozlovský").[25]

Terezie se provdala za pana Jana Kranla, evidentně do nižšího stavu, čímž pozbývala šlechtictví. Do rozrodu rytířů Rennů neumíme zařadit Jana Renna, zemřelého v Kozlově čp. 9 roku 1787 v 63 letech na souchotiny, ani Annu Rennovou zemřelou tamtéž roku 1793 v 75 letech na sešlost věkem.[26] Jan Kranl je roku 1798 označen jako „grundbesitzer (tj. statkář) v Kozlově a roku 1803 se jedno z dětí Jana Kranla „osedlého" v Kozlově čp. 9 utopilo.[27]

Od roku 1800 je dochována řada soupisů poddaných strakonického panství. V roce 1800 je majitelkou čp. 9 paní Anna Marie „von Rehen" (tj. z Rennu), ovšem hospodaří na něm Jan (omylem Franc) Kranl (36 let) s manželkou Terezií (31 let).[28] Vzápětí Anna Marie umírá – v dalších seznamech z let 1801-1802 a 1803 je označena křížkem. Také se dozvídáme, že k jejímu dvoru náleželo tři čtvrtiny lánu pozemků (stejnou výměru měly ještě čp. 3 a 15).[29] Anna Marie byla nejspíše manželkou Josefa Renna a matkou Terezie, která dvůr zdědila.

V roce 1805 došlo v Kozlově k přečíslování – číslo 4, které nesla neobývaná chalupa, bylo zrušeno, a tak Jan Kranl s Terezií poté hospodařili v čp. 8. V roce 1807 byl Jan Kranl kozlovským rychtářem.[30] Toho roku Terezie Rennová odevzdala dvůr manželovi a ten jej v roce 1808 prodal bratrům Varausům za 10 500 zlatých. Roku 1800 pak dvůr koupil Vít Cába již za 15 000 zl., znehodnocených napoleonskými válkami.[31] Dvůr se tak dostal do rukou poddaných a v čp. 8 pak dlouhodobě hospodařila selská rodina Cábů/Čábů.[32]

Dolejší dvůr

Roku 1609 koupil od Václava Vocelky dvůr v Kozlově za 600 kop míšeňských grošů Jan Jílovský ze Strakonic, úředník strakonického špitálu. Po Jílovského smrti (cca 1623) se na dvoře krátkodobě vystřídalo vícero majitelů, až jej roku 1646 koupil Theobald Karel Siebert z Lanštejna,

primátor města Strakonic.[33] Už předchozí majitel dvora asi nebyl kozlovský poddaný, neboť roku 1643 byla při křtu z Hoštic kmotrou Barbora, šafářka v Dolejším dvoře. Konkrétnější údaj máme z roku 1647, kdy se stal otcem Václav Hladký (matkou Anna), šafář v Kozlově na dvoře strakonického primasa pana Teobalda Ziberta.[34] Nejednotnost zápisů jmen je zde evidentní. Jeho předek, držící kdysi v Kozlově Hořejší dvůr, byl zapisován jako Syebert, on sám jako Siebert, v matrikách jako Zibert.

Zbytky maltézského kříže na návesní fasádě Dolního (Maltézského) dvora čp. 40 (foto P. Rožmberský 2015).

Ves Kozlov v červenci roku 1653 vyhořela. Z edice berní ruly (k roku 1654) poznáváme, že ve vsi bylo 14 selských, 4 chalupnické a 6 tzv. zahradnických usedlostí, avšak všechny, až na jednu (Hořejší dvůr s 60 strychy), byly spálené. Z dalších hospodářů na selských dvorech

měl jen Teobald taktéž 60 strychů, ostatní 24 – 36 strychů.[35] Shořel i dvůr strakonického primasa. V roce 1655 je však zaznamenána Dorna (tj. Dorota), šafářka dvora pana Teobalda z Kozlova,[36] takže jeho dvůr byl již opět funkční. V Kozlově jsou tedy v té době dva dvory, vymykající se z běžného standardu selských dvorů – strakonického měšťana, prvního z konšelů, a šlechtice Jáchyma Sedleckého (viz výše).

V rodině Siebertů/Zibertů zůstával dvůr do roku 1666, kdy jej Kryštof Jiří prodal šlechtici Ctiborovi Údražskému z Kestřan.[37] Ovšem už když se roku 1665 stal v Kadově urozený pan Ctibor Ferdinand Údražský z Kestřan otcem, psal se pánem na Kadově a Kozlově.[38] Pan Údražský měl v Kozlově roku 1666 šafáře Martina a roku 1673 je připomenut Kašpar, pacholek pana Ctibora.[39] Ovšem Josef Drobil říká, že Ctibor Údražský „placení trhové ceny zanedbal a dvůr hrubě zruinoval“ a proto Siebert uplatnil postih a prodal dvůr znovu roku 1668 Floriánovi Sobětickému ze Stožic[40] u Vodňan. Jak to nakonec dopadlo, nevíme – ještě roku 1673 tu měl Ctibor Údražský pacholka (viz výše).

Východní štítová zeď obytného domu čp. 40, vpravo hospoda čp. 41 (foto P. Rožmberský 2015).

O Floriánovi Sobětickému ze Sobětic, kterého August Sedláček sice neuměl zařadit do rozrodu Sobětických, ale věděl o něm, že byl roku 1665 hejtmanem u dělostřelectva a měl manželku Ludmilu Františku († okolo roku 1678) a syna Jindřicha.[41] Ze Ctiborů Údražských z Kestřan připadá v úvahu ten, který žil roku 1657 v Jehnědně[42] východně od Písku.

V době okolo roku 1676 vznikl soupis domů a chalup a jejich obyvatel v Kozlově, kteří vykonali velikonoční zpověď (viz výše). Je zde uveden také dvůr dolejší. Žil tu urozený pan Jan (sic!), paní Anna jeho manželka, panna Alžběta (patrně dcera) a služebnictvo se zaměstnanci: Jan Vohnout hospodář, žena jeho, dcera, šafář Havel Šváb, Pánek pacholek, Pavel pacholík, Vít Pacholek (přeškrtnuto), Matěj pacholek, Mariana kuchařka, Eva děvčice, Kateřina děvečka, purkrabí a jeho žena.[43] Jakého rodu byl pan Jan, se nepodařilo zjistit. Mohl být příslušníkem jak rodiny Sobětických, tak Údražských, nebo dokonce zcela jiného rodu.

Vocelkovský grunt podle Josefa Drobila od Floriána Sobětického koupil roku 1679 Vilém Adam Pernklo z Šenrajtu, vojenský hejtman, „za 816 zlatých a jedny hodinky“ a držitelé dvora se pak často střídali.[44] Snad šlo jen o krátkou epizodu, neboť už 4. června 1681 se v Dolejším dvoře v Kozlově narodil Antonín Bohuslav, syn pana Adama Václava Dlouhoveského z Dlouhé Vsi a paní Reginy. Další syn se uvedeným rodičům narodil v Kozlově roku 1683 (Václav František Bartoloměj), avšak roku 1689 jsou jako rodiče Ferdinanda Kašpara Melichara Balcara uvedeni Adam Václav Dlouhoveský a jako matka Anna.[45] S paní Annou má pak Adam Václav roku 1691 dceru Annu Barboru a roku 1694 syna Františka Jindřicha. Paní Anna Dlouhoveská je matrikami naposledy uvedena roku 1702, Adam Dlouhoveský je naposledy za kmotra roku 1711.[46]

Panna Žofie Dlouhoveská (Adamova sestra?) z Kozlova je připomínána v letech 1685-1690, urozená panna slečna Evička/Eva Dlouhoveská v letech 1703-1730, urozená slečna panna Ančička/Anna Dlouhoveská v letech 1708-1718 a urozená panna slečna Kateřina Dlouhoveská jen jednou, v roce 1711.[47] Mohou to být dcery Adama Václava. Roku 1709 byla kmotrou při křtu z Kozlova urozená paní Regina, manželka urozeného a statečného rytíře pana Jana Dlouhoveského z Dlouhé Vsi.[48]

Poznámky: **1)** Státní oblastní archiv Plzeň, fond SM, římskokatolická fara Horažďovice, kniha 2 (dále jen SOA Plzeň/Třeboň, název farnosti, a č. knihy), s. 35, 53, 55. **2)** SOA Třeboň, Katovice 2, fol. 46, 69, 65v; SOA Plzeň, Horažďovice 2, s. 63. **3)** Sčk. [Sedláček, A.]: Záborský z Brloha. In: Ottův slovník naučný XXVII. Praha 1908, s. 358. **4)** SOA Třeboň, Katovice 3, fol. 98v. **5)** SOA Třeboň, Střelské Hoštice 1, s. 52, 60; Katovice č. 3, fol. 100. **6)** Drobil, J.: Staré příběhy hoštické a kozlovské. Strakonice 1987, s. 145. **7)** SOA Třeboň, S. Hoštice 1, s. 69. **8)** SOA Třeboň, S. Hoštice 1, s. 76, 88, 94. **9)** SOA Třeboň, S. Hoštice 1, s. 112. **10)** SOA Třeboň, S. Hoštice 1, s. 94, 121,